

Muistaa-verbi kerronnallisen asemoinnin välineenä kansanedustajien muistitietohaastatteluissa

Nanny Jolma ja Kari Teräs

Kaikki muistitietohaastatteluja tehneet tietävät, että muistaa-verbi esiintyy niissä runsaasti. Sitä käyttävät dialogisessa suhteessa sekä haastattelijat että haastateltavat – ja se näyttää rytmittävän vuorovaikutusta. Mutta harvoin on pysähdytty pohtimaan systemaattisesti, minkälaisia erilaisia merkityksiä sillä on muistelukerronnassa. Esitämme, että muistaa-verbin kielelliset, kerronnalliset ja poliittiset merkitykset kuitenkin kytkeytyvät olennaisesti sekä haastatteluiden tekemiseen että niiden sisältöjen analysointiin. Muistaa-verbi on kenties niin arkinen ja toistuva osa muistitietoa, että sen käytön systemaattinen tarkastelu on jäänyt tutkimuksessa huomiotta. Tässä artikkelissa tutkimme muistaa-verbiä osana muistelukerrontaa laajassa ja monipuolisessa muistitietoaineistossa.¹

Artikkelin aineistona on Eduskunnan muistitietoarkistossa sijaitseva mittava veteraanikansanedustajien haastatteluaineisto, jota on kartutettu yhtäjaksoisesti vuodesta 1988 lähtien. Tarkastelemme haastattelukertomuksia sekä sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena että identiteetin muodostamisen välineenä (De Fina 2015; Hyvärinen, Hatavara ja Rautajoki 2019; Björninen, Hatavara ja Mäkelä 2020). Laadullisen tekstianalyysin lähtökohtana on kerronnallisen asemoinnin teoria, jossa yksi tärkeimmistä lähtökohdista on tarinan ja kerronnan tasojen erottaminen toisistaan kahdeksi erilliseksi asemoinnin tasoksi (Bamberg 2004; Deppermann 2015). Ainoastaan menneeseen aikaan sijoittuvan tarinan sisällön tarkastelun sijaan kyseinen teoria mahdollistaa keskittymisen kerronnan tasoon, siihen *miten* kerrotaan².

Kerronnan ja tarinan tasojen erottamisella on aina klassiseen narratologiaan saakka ulottuva pitkä perinteensä, joka tarjoaa aineistomme kohdalla välineitä jäsentää haastattelutilanteessa toimivan kertojan suhdetta ja etäisyyttä tarinan tasolle sijoittuvaan kokevaan minään nähden (Cohn 1978). Tässä artikkelissa huomiomme keskittyä erityisesti siihen, *miten muistellaan*: millä kerronnallisilla keinoilla muistelu toteutuu erityisesti kerronnan tasolla tapahtuvassa vuorovaikutuksessa sekä metakerronnallisissa tavoissa, joilla kertoja asemoi itseään

1 Tämä artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta Political Temporalities (POLTE, SA 348744, PI Mari Hatavara).

2 Haastatteluaineistoja kerronnan tasoon fokusoiden ovat tutkineet mm. Hatavara ja Teräs 2016, Hatavara ja Mildorf 2017, Hatavara ja Teräs 2018, Hyvärinen, Hatavara ja Rautajoki 2019, Björninen, Hatavara ja Mäkelä 2020.

(Deppermann 2015). Tähän kytkeytyvät myös haastattelujen ei-fiktiivisessä kontekstissa käytetyt fiktionaaliset keinot (Hatavara ja Mildorf 2017; Mildorf 2023). Tarinan ja kerronnan tason lisäksi Bambergin (2004) mallissa tarkastellaan kolmatta identiteettiä ja normatiivisiin diskursseihin liittyvää asemoinnin tasoa. Kiinnittämekin huomiota siihen, miten entiset kansanedustajat asemoivat itseään suhteessa erilaisiin poliittisiin ja muistitietoon liittyviin normeihin ja odotuksiin.

Pitkään jatkunut ja vaikutusvaltaisen tahon toteuttama keruuhanke luo tutkimillemme haastattelukertomuksille vankan poliittisen muistelun kontekstin. Kerrontatilanteessa myös haastattelija saattaa kysymyksillään vahvistaa muistelun odotusta esimerkiksi kysymällä lyhyen taustoituksen jälkeen suoraan: ”Muistatko?” Voidaan olettaa haastateltavan tavalla tai toisella pyrkivän asemoimaan itse itseään muistelun ja muistitiedon kehukseen, mikä näkyy myös muistaa-verbin korkeana frekvenssinä. Muistaa-verbi esiintyy aineistossa tilastollisesti mitattuna huomattavasti useammin kuin muut kognitio- ja tunneverb³. Laajan tekstiaineiston laadullista analyysia ja muistelun keinoihin fokuoimista varten olemme poimineet digitaaliseksi tietokannaksi jäsennetystä ja lemmatisoidusta aineistosta kokoelman muistaa-verbin esiintymiä kontekstivirkkeineen.

Muistin tulkitseva, valikoiva ja prosessuaalinen luonne tulee havainnollisesti esiin, kun tarkastellaan muistelukerronnan keinoja. Kertomus, joka monin tavoin liittyy muistiin, on muotona ja ilmiönä vielä muistiakin valikoivampi Kertomus ei ensisijaisesti pyri referentiaalisuuteen, vaan pikemminkin kokemuksen välittämiseen (vrt. Fludernik 1996; Herman 2009). Muistelevan minäkerronnan yhteydessä ollaan näin ollen tekemisissä monikerroksisen tulkinta- ja valintaprosessin kanssa, kun sekä muistelu itsessään että kertomusmuoto muistamisen välineenä rakentuvat nykyhetkessä tehtyjen tulkintojen kautta (Jolma 2021, 31). Muisteleva kertominen onkin eletyn elämän uudelleen tulkitsemista ja tuottamista (Bruner 2004, 708; Savolainen 2015, 11). Tutkittaessa muistelua, toisin sanoen elämästä kertomista ja itsereflektointia, on olennaista huomioida käytettyjen kertomisen tapojen ja jaettujen tai toistettujen kulttuuristen kertomusmallien vaikutus: vakiintuessaan ne alkavat vuorostaan vaikuttaa kokemuksiin ja tapoihin hahmottaa elettävää elämää (Bruner 2004, 692, 708).

Muistelu on painotetusti kertomisen hetkellä tapahtuvaa tulkitsemista, vaikka haastateltava ilmoittaisikin kertovansa ”pelkän totuuden”. Ihmisillä on oikeus muistaa ja kertoa omasta menneisyydestään niin kuin he itse haluavat: se johdattaa ennen muuta kysymään, mitä tämä tarkoittaa, mistä se kertoo ja mitä merkityksiä siihen liittyy. Muistitieto ilmentääkin ensisijaisesti sitä, minkälaisia merkityksiä kertojat antavat menneisyyden tapahtumille ja miten he niitä kerrontahetkellä tulkitsevat kokemansa ajallisen kaaren läpi. (Passerini 1989, 197; Portelli 1991; 2006, 57; Abrams 2010, 1, 22–23; Teräs ja Koivunen 2017, 194–195.) Nämä kysymykset linkittyvät olennaisesti kertomusentutkimuksen lähtökohtaan tarkastella tarinan ja kerronnan aikatasoja toisistaan erillisinä. Aineistossamme toistuvan muistaa-verbin käytön voi tulkita korostavan kerrotun subjektiivista luonnetta ja toisaalta muistuttavan aina uudelleen muistelukerronnalle tunnusomaisesta ajallisesta jännitteestä.

3 Koko haastatteluaineistossa käytetyistä verbeistä on semanttisesti luokiteltu ja laskettu POLTE-hankkeen tavoitteiden kannalta keskeisimmät verbiluokat kuten emootio- ja kognitioverbit. Luokittelu pohjaa Pajusen (2001) asiantilamalleihin perustuvaan semanttiseen kuvaukseen. Frekvenssien tarkastelu havainnollistaa muistaa-verbin keskeistä roolia: muistaa-lemmalla on aineistossa melkein 25 000 esiintymää, kun taas sitä seuraavien ajatella- ja tietää-verbien frekvenssit jäävät alle 20 000.

Tutkimme kansanedustajien muistelukerrontaa seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Miten muistamisen tai muistamattomuuden sanallistaminen toimii kerronnallisena välineenä kansanedustajien muistitietohaastatteluissa?
2. Miten haastateltavat asemoivat itseään muistaa-verbin avulla kerronnallisessa vuorovaikutustilanteessa sekä suhteessa muistitietoa ja poliittista uraa koskeviin odotuksiin?

Artikkelin aluksi esittelemme aineistomme taustat ja sen tarkemman rajauksen toteutuksen. Sen jälkeen havainnollistamme, miten muistaa-verbiä hyödynnetään asemoinnin välineenä sekä erittelemme kerronnallista vuorovaikutusta haastattelutilanteessa. Tämän jälkeen paneudumme erillisissä osioissa kahteen aineistolle tyypilliseen ja tulkinnallisesti merkittävään ilmiöön. Muistaa-verbin yhteydessä esiintyy usein maininta muistellun tapahtuman ensikertaisuudesta – tarkastelemme, millaisia merkityksiä tällainen kertomuksen aloitus tuottaa. Toisena ilmiönä keskitymme poliittiseen uraan liittyvien käännekohtien muisteluun. Lopuksi teemme yhteenvedon analyysin tuloksista ja pohdimme niiden valossa, millaista tietoa muistaa-verbin systemaattisella tarkastelulla voidaan saavuttaa.

Aineiston erityispiirteet ja rajaus

Artikkelin aineistona käytetyn veteraanikansanedustajien muistitietoarkiston juuret ulottuvat vuoden 1984 Eduskunnan kansliatoimikunnan myöntämään rahoitukseen, jonka avulla kartoitettiin muistitietotyön mahdollisuuksia ja menetelmiä. Vuonna 1988 kansliatoimikunta sisällytti valtion budjettiin kolmivuotisen rahoituksen haastatteluprojektin aloittamiseen, ja kahden määräaikaisen rahoituskauden jälkeen hanke vakinaistettiin osaksi Eduskunnan kirjaston toimintaa. Eduskunnan muistitietoarkisto on laajuutensa, jatkuvuutensa ja systemaattisuutensa puolesta kansainvälisestikin ainutlaatuinen. Tulevaa tutkimusta varten kerätty aineisto on digitoitu sekä tekstinä että puheena, ja sen käyttö on luvanvaraista. Muistitietohanke on tuottanut tähän mennessä yli 450 haastattelua, joiden keskimääräinen pituus on kuusi tuntia ja joista kertyy tekstinnettynä runsaat 73 000 sivua. Haastatteluita ovat tehneet hankkeen eri vaiheissa 20 historiantutkijaa, mutta huomattavan osan on tuottanut kaksi haastattelijaa; tämä vahvistaa osaltaan aineiston yhdenmukaisuutta ja vertailtavuutta. Aineistoa on tähän saakka hyödynnetty elämäkerroissa, eduskunnan historian-tutkimuksessa ja puoluehistorioissa täydentävänä aineistona, mutta sitä on myös käytetty pääaineistona muutamissa muistitietohistoriallisissa tutkimuksissa. (Graee ja Hietala 1994; Teräs ja Koivunen 2017, 204–209; Krekola 2022, 481–493.)

Hankkeen haastattelurunko on pysynyt koko ajan samansisältöisenä vuonna 2010 tehtyjä lisäyksiä lukuun ottamatta. Haastatteluiden teemarunko on elämäkerrallinen: se ulottuu haastateltavien lapsuudesta aina eduskunnan jälkeiseen aikaan saakka, mutta sen painopiste on aktiivisessa poliittisessa urassa ja eduskuntavuosissa. Haastattelijat noudattavat haastattelurunkoa joustavasti ja tekevät runsaasti sellaisia haastateltavan taustasta tai toiminnasta johtuvia kysymyksiä, jotka eivät suoranaisesti sisälly temaattiseen runkoon. Haastattelutilanteen kahtalainen luonne sekä vuorovaikutustilanteena että kertomisen hetkenä tuo monipuolisesti esiin erilaisia muistamiseen ja muisteluun liittyviä ulottuvuuksia sekä kerronnallisia ja vuorovaikutuksellisia strategioita.

Eduskunnan muistitietokokoelmaa voidaan luonnehtia instituution tuottamaksi eliittimuis-tiedoksi (Teräs ja Koivunen 2017, 207–2018; Hatavara ja Teräs 2018, 284; Krekola 2022, 485).

Eliittimuistitiedolle on todettu olevan ominaista se, että sekä haastattelijat että haasteltavat käyttävät tietoisesti ja monipuolisesti useita tilanteeseen sopivia diskursiivisia strategioita kontrolloidakseen haastattelutilannetta. Haasteltavat entiset kansanedustajat neuvottelevat asemastaan ja roolistaan vuorovaikutuksellisessa haastattelutilanteessa ja hyödyntävät sellaisia tilanteisia ja retorisia keinoja, joiden avulla he pyrkivät viemään dialogia haluaansa suuntaan. (McMahan 1989, 94–114; Abrams 2010, 106–107, 161–162.)

Litteroidut veteraanikansanedustajien haastattelut on meneillään olevaa Political Temporalities-hanketta edeltävässä Voices of Democracy -hankkeessa kieliopillisesti jäsennetty ja järjestetty tietokannaksi, joka mahdollistaa edistyneet haut ja laskennallisten analyysimenetelmien käytön⁴. Haastatteluaineistosta on hankkeessa lisäksi otettu 60 haastattelun satunnaisotanta, josta on tunnistettu ja annotoitu kertomuksen kriteerit täyttävät jaksot⁵. Tämän artikkelin tarpeisiin olemme muodostaneet esimerkkikokoelman kahdessa vaiheessa: Ensin olemme koneellisesti hakeneet annotoiduista kertomuksista kaikki muistaa-lemman esiintymät kontekstivirkkeineen. Haun tuloksena saimme 449 esimerkin kokoelman viiden virkkeen mittaisia kerronnallisia tekstikatkelmia, joissa esiintyy muistaa-verbi. Toisessa vaiheessa olemme käyneet hakutulokset manuaalisesti läpi ja valinneet analysoitavaan kokoelmaan vain poliittista uraa käsittelevät jaksot. Tämä lopullinen artikkelissa hyödyntämämme kokoelma sisältää 297 katkelmaa, joissa muistaa-verbiä käytetään yhden tai useamman kerran.

Eduskunnan muistitietoarkiston haastattelut sisältävät suuressa määrin kronikointia eli poliittisten prosessien ja tapahtumien raportointia, joka ei täytä kertomuksen tunnusmerkkejä (Hatavara ym. 2024). Kieliopillinen jäsenitys ja annotoidut kertomukset mahdollistavat kysymyksenasettelumme kannalta olennaisten kohtien koneellisen poimimisen laadulliseen analyysiin suuresta tekstimassasta. Digitaalisen tietokannan hakutulosten tutkimista motivoi ajatus siitä, että niitä analysoimalla huomio voidaan keskittää muistelukerronnan keinovariantoon eli aineistolle ominaiseen muistelun poetiikkaan. Laadullisen analyysin kautta tavoitteenamme on saada käsitys haastattelutilanteesta tapahtuvasta asemoinnista, joka liittyy muisteluun ja poliittisesta urasta kertomiseen.

Muistelijaksi asemoituminen

Kun eduskunnan haastatteluaineistosta poimitaan analysoitaviksi muistaa-verbin käytöt, huomio kiinnittyy erityisesti siihen, miten haastateltava ottaa kertojan ja muistelijan roolin haastattelutilanteessa. Muistaa-verbiä toistuvasti käyttäen haastateltava kansanedustaja saattaa tehdä näkyväksi muisteluprosessiaan. Tämä voi tapahtua pohtimalla ääneen muistojen tarkkuutta ja varmuutta tai tuomalla esiin, minkälaiset asiat ovat jääneet mieleen ja mitkä eivät. Aineistosta näkyykin, että muistaa-verbiä käyttämällä tyypillisesti ilmaistaan menneisiin tapahtumiin liitettyjä merkityksiä ja luodaan jännitettä kerronnan hetken ja koetun menneisyyden välille. Lisäksi muistaa-verbillä on näissä entisten kansanedustajien kertomuksissa kerrontaa rytmittävä tai jaksottava funktio: esimerkiksi ”Muistan elävästi” toimii

4 Voices of Democracy 2017–2022, SA 308792, PI Matti Hyvärinen. Tarkempi kuvaus tietokannasta, hakujärjestelmästä ja koko digitaalisesta prosessista ks. Andrushchenko ym. 2021.

5 Kertomusten annotointi liittyy kertomuksia tunnistavan algoritmin kehittämiseen. Annotointi tarkoittaa tässä yhteydessä prosessia, jossa asiantuntijat merkitsevät kertomuksiksi tunnistetut tekstikatkelmat tunnuksilla teoreettisesti ja empiirisesti perustellun ohjeen mukaan. Kertomusten tunnistamisesta ja annotoinnin kriteereistä ks. Hatavara ym. 2024.

aloituksena, joka sisältää tunnistettavan signaalin kertomuksen muotoon järjestyvästä jaksosta, ja tietyn episodin tullessa päätökseen taitava tarinankertoja saattaa sulkea kerronnallisen kaaren toteamalla, miksi tapaus on jäänyt niin voimakkaasti mieleen. Suorat viittaukset muistamiseen tai unohtumattomuuteen toimivat muistitietohaastatteluissa yleisemminkin strategiana kertomuksen aloittamiselle ja lopettamiselle sekä seuraavaan aiheeseen siirtymiselle (Norrick 2005, 3). Eräs haastateltava lopettaakin lapsuuteen liittyvän kertomuksensa toteamalla ”Minä muistan ihan niin kuin eilisen päivän, että miten se tapahtui ja sen muistavat kaikki meistä vieläkin” (Kerola, Inkeri 23.5.2018).

Havainnollistamme seuraavaksi tekstiesimerkin avulla, miten haastateltava voi asemoitua muistelevaksi kertojaksi muistaa-verbin ja erilaisten muistelevalle minäkerronnalle varsin tyypillisten keinojen avulla. Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattista Liittoa (Tpsl.) edustaneen Impi Lukkarisen haastattelusta löytyvää kertomusta kehystetään liittämällä ”hyvin elävästi” lisämääre muistaa-verbiin. Haastattelija on viitannut Lukkarisen toimintaan sivistysvaliokunnassa 1950- ja 1960-luvulla ja tiedustelee tämän suhtautumista valiokunnassa käsiteltäviin aiheisiin: ”Tähän sivistysvaliokuntaan teillä varmaan oli omaehtoista kiinnostustakin?” (Lukkarinen, Impi 28.5.1990). Lukkarinen intoutuu taustoittamaan tilannetta, jossa hänen kotikaupungissaan Jyväskylässä haaveiltiin omasta yliopistosta, mutta ajatus myös Oulun yliopiston perustamisesta samoihin aikoihin uhkasi hanketta. Hän siirtyy taustoittavasta osiosta muistaa-verbin avulla kuvaamaan värikkäämmiin omaa toimintaansa:

Me kävimme kovin kovaa kamppailua siitä, että saadaanko vaan jompi kumpi vai kumpikin. Muistan hyvin elävästi, että minä kerran lähdin sitten sieltä sivistysvaliokunnan kokouksesta, oliko se vähän risainen kokous ja vaikkei minulla ole sellainen tapa, mutta minä sanoin, että no, sitten pannaan Oulun yliopistokin pyllylleen ja löin vähän ovea kiinni lähtiessä. (Lukkarinen, Impi 28.5.1990.)

Tässä kertoja asemoituu muistaa-verbiä käyttäen menneisyyden tapahtumien raportoijan tai taustoittajan sijaan muistelevaksi ja muistoihinsa eläytyväksi kertojaksi. Erityisen kiinnostavan katkelmasta tekee siinä ilmenevä suhtautuminen tarinan tasolla toimivaan kokevaan minään: Lukkarinen ottaa kertojana etäisyyttä kokevaan minään pohtiessaan lyhyesti silloisen toimintansa syitä ja poikkeamista hänelle tyypillisestä käytöksestä. Minämuotoista retrospektiivistä kerrontaa voidaan tässä jäsentää kertovan ja kokevan minän suhdetta tarkastellen *riitasointuisen ja yhteensulautuvan* moodin vaihteluna (Cohn 1978, 143–144). Jälki- viisaan arvioinnin perään kertoja eläytyy menneisyyden minän toimintaan esittäen pätkän tämän puhetta suoran lainauksen tapaan. Liike menneisyyden minästä erottautuvasta kerronnasta yhteensulautuvampaan moodiin toimii kutsuna kertomukseen uppoutumiselle. Tämän jälkeen seuraakin vielä jatkoa, jossa Lukkarinen jäsentää kerrontaansa muistaa-verbin avulla toistuvasti.

Lukkarisen katkelmasta voidaan erottaa monenlaista kerronnallista asemointia, mikä ilmenee esimerkiksi sanavalintoja ja muita kielellisiä piirteitä tarkastelemalla (Bamberg 2004). Kuten lingvisti Arnulf Deppermann (2015, 380) toteaa, temporaalisuus, käytetyt representoinnin keinot, performatiivisuus ja kerronnallinen vuorovaikutus toimivat avaimina asemoinnin moninaisten tasojen ja merkityspotentiaalien erittelylle. Kerronnan eri tasoilla tapahtuvaa asemointia ja tasojen välistä liikettä analysoimalla voidaan saada kiinni kerronnassa rakentuvan identiteetin puolista, jotka muutoin jäisivät huomaamatta (Bamberg 2004). Katkelma alkaa tarinan tasolta yliopistojen perustamiseen liittyvää kamppailua kuvaavalla virkkeellä, jossa minäkertoja henkilöihahmona asemoituu osaksi ”meitä”, joka tässä viittaa Jyväskylän

yliopiston perustamista ajaviin sivistysvaliokunnan jäseniin. Implisiittisesti kamppailun vastapuoleksi taas asemoidaan "he", Oulun yliopiston kannattajat. Pian kyseisen katkelman jälkeen Lukkarinen tarjoaa ratkaisun kertomuksensa jännitteelle: "Loppujen lopuksi tuli sitten tilanne siihen, että perustettiin Jyväskylän ja Oulun yliopisto".

Muistaa-verbin käyttö aloittaa katkelmassa metakerronnallisia keinoja hyödyntävän osion, jossa kertoja asemoi sekä menneisyyden kokevaa minää että itseään kerronnan hetkessä (Deppermann 2015, 379). Tämä tapahtuu luonnehtimalla muistamisen tapaa hyvin eläväksi sekä komentoimalla retrospektiivisesti kokouksen risaisuutta. Selkeimmin asemointi kohdistuu sekä kertovaan että kokevaan minään kohdassa "vaikkei minulla ole sellainen tapa". Preesens-muotoinen lause luonnehtii ja arvioi Lukkarista itseään sekä tarinan tason tilanteessa että yleisesti halki aikatasojen. Tämän jälkeen siirrytään jälleen tarinan aikaan puheen esitykseltä vaikuttavalla osiolla, jossa esimerkiksi verbin preesensmuoto luo vaikutelmaa autenttisuudesta. Kuten Deppermann (2015, 378–379) huomauttaa, tarinan tason sanavallinat ovat kaikesta huolimatta todellisuudessa kertojan kädenjälkeä, kuten tässä tapauksessa vaikkapa asiatyylisiä poikkeava ilmaisu "pyllylleen".

Vaihtelu kertovan ja kokevan minän välisessä etäisyydessä sekä kerronnallisessa asemoinnissa tuottaa Lukkarisen kertomukseen vaikutelmaa spontaanista ja vahvasti eläytyvästä muistelijasta, joka tasapainoilee erilaisten asemointien välillä eläytyen, väliin jälkiviisaasti arvioiden. Voidaan kuitenkin kysyä, onko eläytymisestä huolimatta kyse harkitusta jälkimaineen konstruoinnista. Vaikka haastateltavat eivät ole enää aktiivisesti mukana politiikassa, tarjoutuu heille tutkimustarkoituksiin tehtävässä haastattelussa mahdollisuus kirkastaa tai korjata vallitsevaa kuvaa poliittisesta urastaan. Kertomuksissa ilmenee yksilöllistä tyyllistä vaihtelua esimerkiksi asiapitoisen, niukemman ilmaisun ja erityisen mukaansatempaavan tarinankerronnan välillä. Lähtökohtaisesti haastatellut veteraanikansanedustajat ovat kielenkäyttäjiä, joiden voi olettaa niin halutessaan kykenevän tietoisesti käyttämään vaikuttavia kertomisen strategioita.

Kerronnallinen vuorovaikutus haastattelutilanteessa

Haastattelutilanteessa muistaa-verbi palvelee haastattelijan ja haastateltavan kertojan yhdessä rakentaman kerronnan eteenpäin vievänä elementtinä etenkin toistuessaan sekä haastattelijan kysymyksessä että haastateltavan vastauksessa: "[H] Muistatko sinä sen? [K] Muistan toki" (Nieminen-Mäkynen, Terhi 30.5.2016)⁶. Haastattelijat suosivat käsiteltävään teemaan liittyviä konkreettisia kysymyksiä, mutta myös avoimia kysymyksiä esitetään. Muistaa-verbi ennakoi haastattelijan kysymyksessä usein avointa kysymystä, johon vastatessaan haastateltava voi ottaa vapaasti puheeksi itse tärkeiksi kokemiaan asioita tai sitten kieltää muistavansa asiaa lainkaan. Oma-aloitteinen puheeksi ottaminen tarkoittaa yleensä sitä, että haastateltava pitää asiaa omalta kannaltaan merkityksellisenä ja siksi kertomisen arvoisena. Vuorovaikutteisessa haastattelumuistitiedossa ei ole kyse pelkästään siitä, mitä haastateltava muistaa, vaan etenkin siitä, mitä hän haluaa kertoa.

Haastattelijalla on olennainen rooli muistitiedon tuottamisessa. Sillä, miten haastattelija kysyy ja miten hän tiedollisesti kehystää kysymyksensä, on suuri merkitys muistitiedon sisällön kannalta (Teräs ja Koivunen 2017, 200–201). Ylipäätään haastattelijan ja haastateltavan

6 Lainauksissa H=haastattelija, K=kansanedustaja

välisellä vuorovaikutuksella on ratkaiseva vaikutus asemointiin kerronnallisessa haastattelutilanteessa: asemointi rakentuu esimerkiksi oletuksissa, kysymyksissä, naurahduksissa ja yhteisymmärrykseen pyrkimisessä. Haastattelijan reagoidessa kertojan tuottamaan kertomukseen tästä tulee kanssakertoja, *co-author*, joka osallistuu asemoineista neuvotteluun. (Deppermann 2015, 380.) Suullisen historian teoriassa on viime aikoina korostettu jaetun tekijyyden ideaa, jossa painotetaan molempien haastattelutilanteen osapuolten merkitystä haastattelun lopputuloksen kannalta (Frisch 1990, XV–XXIV; Portelli 2006, 60; Abrams 2010, 26–27, 166–167; Teräs ja Koivunen 2017, 199–201; Pesonen 2023, 21).

Tuure Junnilan (Kok.) haastattelussa haastattelija käyttää kahteen kertaan kysymyksessään muistaa-verbiä. Ensimmäisellä kerralla haastattelija kehystää suhteellisen kevyesti 1970-luvun devalvaatioita koskevaa kysymystä, jonka esittää lopulta konditionaalissa:

[H] No, sitten te olitte – 70-luvulla tehtiin devalvaatioita ja sitten myöhemmin vielä revalvaatioita. Mitä te näistä – ne olivat kyllä määrältään aivan toista luokkaa, paljon vähäisempiä, mutta mitä niistä muistaisitte? [K] Sen minä erityisesti muistan näistä 70-luvun devalvaatioista, niitä oli useampia, enkä muista mikä se niistä oli. Mutta muistan sen, että silloin erityisen tarkasti pidettiin huolta siitä, että kun tämä johtokunnan devalvaatioesitys oli ollut pankkivaltuusmiesten kokouksessa ja ne olivat sen hyväksyneet, en muista, oliko siitä äänestystä vai ei, mutta se oli joka tapauksessa hyväksytty. Kyllä minäkin muistelen olleeni sitä hyväksymässä. Sen jälkeen se sitten meni tämän uuden järjestyksen mukaan vielä valtioneuvostoon. (Junnila, Tuure 27.10.1989.)

Vastauksessaan Junnila hyödyntää todella monipuolisesti muistaa-verbiä todennäköisesti kysymyksen sanavalinnan innoittamana. ”Sen minä erityisesti muistan” toimii Junnilan vastauksessa kertomuksen avauksena. Tietyn tapahtuman tai asian muistamisen toteamista voidaan pitää tyypillisenä tapana johdattaa alkavaan kertomukseen hyvin erilaisissa tilanteissa ja asiayhteyksissä – etenkin jos kertoja ilmaisee muistavansa tämän esimerkiksi hyvin tai elävästi (vrt. Hyvärinen 2014, 31). Junnila toteaa erityisesti-lisämäärettä käyttämällä tiivistelmänomaisesti aluillaan olevan kertomuksen keskeisen sisällön: devalvaatioita oli 1970-luvulla useita eikä hän saa mieleensä niistä yhtä puheena olevaa. Tyypillisenä suullisen kertomuksen aloituksena tämä antaisi ymmärtää, että luvassa olisi jonkinlainen tapahtumasarja, sen arviointi ja syntyneen jännitteen loppuratkaisu (Labov ja Waletzky 1997, 27–35). Junnilan kertomus ei kuitenkaan ehdi päästä vauhtiin ennen kuin muistaa-verbi jo otetaan uudelleen käyttöön negaationa.

Junnilan vastaus ei anna paljoa tietoa tarinan ajan tapahtumista tai kokemuksista, mutta sen sijaan kerronnan tasolla tapahtuu jonkinlaista edestakaista hakemista ja tunnustelua 1970-luvun käännteisiin liittyvän muistamisen ja ei-muistamisen välillä. Tämän voi yhtäältä tulkita kielentävän haastateltavan muistamisen prosessia, jossa tehdään eroa sen välillä, mitä tarkkoja yksityiskohtia ei muisteta ja mikä taas on erityisesti jäänyt mieleen. Monille aineiston haastatteluille tyypillisen ”En muista x, mutta muistan y”-rakenteen voidaan myös tulkita korostavan tiettyjen asioiden tärkeyttä ja samalla sanoutuvan irti odotuksesta, että muistellun tulisi olla kaiken kattavaa havaitun ja koetun toistamista. Junnila pyrkii muistaa-verbillä kiinnittämään erityistä huomioita vastauksen kehityksen kannalta olennaisiin kysymyksiin: esimerkiksi devalvaatiopäätöksen yksimielisyys ei ollut niin tärkeää kuin sen hyväksyminen sinänsä.

Muistaa-verbin käyttö on Junnilan katkelmassa avainasemassa kerronnan ajassa tapahtuvan asemoinnin kannalta (Bamberg 2004). Yhtäältä muistamisen ja muistamattomuuden

välillä liikkuminen luo horjunnan vaikutelmaa, jota vahvistaa vielä katkelman lopussa ilmaus "muistelen olleeni". Toisaalta muistaa-verbiä käyttämällä kertoja ottaa itselleen tilaa haastattelun vuorovaikutustilanteessa. Edellä analysoidun Impi Lukkarisen katkelman tapaan Junnilan kerronnassa kyllä liikutaan kerronnallisen haastattelutilanteen ja tarinan ajan välillä, mutta ei Lukkarisen tavoin immersoituen ja eläytyen. Tässä fokuksessa on kerronnan taso eli itse muistelu, ja kertovan minän ote pysyy retrospektiivisena. Mainittu horjunta ja liike ei tapahdu temporaalisten tasojen välillä, vaan liittyy nimenomaan kerronnan ajassa tapahtuvaan haastateltavan omaan asemoitumiseen (Deppermann 2015, 379). Tässä "muistan" ei siis toimi kertojan keinona merkitä liukumaa kohti kokevan minän näkökulmaa (Cohn 1978, 145), vaan haastateltava hyödyntää sitä metakerronnallisena asemoinnin keinona (Deppermann 2015, 379). Hän tuottaa ikään kuin hapuillen asemoitumistaan muistelevana ja haastateltavana entisenä kansanedustajana.

Katkelman loppupuolen virke "Kyllä minäkin muistelen olleeni sitä hyväksymässä" on epävarmuudessaan varsin monitulkintainen. Yhtäältä sen voidaan tulkita jatkavan kertoja-Junnilan tasapainottelua muistamisen ja muistamattomuuden välillä ja ilmaisevan asemoitumista jokseenkin epävarmaksi – tai muistin epätarkkuutta korostavaksi – muistelijaksi. Toisaalta kertoja asemoi samalla menneisyyden minänsä osalliseksi tarinan tapahtumiin ja tärkeisiin poliittisiin päätöksiin. Epävarmuuden ilmaisu ei väistämättä toimi muistelijan vakuuttavuutta tai muistelun relevanssia kyseenalaistavasti. Muistitietohaastatteluita tutkinut lingvisti Niel Norrick (2003, 72–73) onkin todennut, että epävarmuuden tai unohtamisen kielentäminen pikemminkin vain vahvistaa autenttisuuden vaikutelmaa.

Toisessa kohden Junnilan haastattelua haastatteli hyödyntää muistaa-verbiä kysymällä lyhyen johdattelun jälkeen Kokoomuksen eduskuntaryhmän suhteesta vuoden 1973 poikkeuslakiin, jonka nojalla presidentti Urho Kekkosen toimikautta jatkettiin neljällä vuodella ilman normaaleja presidentin valitsijamiesvaaleja. Vaikka kysymys tarkentuu yksityiskohtiin, on se luonteeltaan melko avoin: "Mitä te muistatte yksityiskohtia tästä, miten se kävi?" Kiinnostavaa on, että Junnila ei vastauksessaan käytä muistaa-verbiä, mutta hyödyntää kysymyksen loppuosaa: "se kävi niin". Poikkeuslaki on Junnilan uralla niin merkittävä tapahtuma, että hän ei halua rajoittaa yksityiskohtiin vaan haluaa kertoa koko prosessin. Tässä yhteydessä yksityiskohtiin liitetyn muistaa-verbin hyödyntäminen olisi saattanut vesittää Junnilan kerronnallista vapautta.

Vaikka aineistosta löytyy esimerkkejä taitavasti asetelluista avoimista kysymyksistä, ovat haastattelijoiden kysymykset usein johdattelevia ja paikoin jopa suostuttelevia. Haastattelijoiden asemoidessa itsensä asiantuntijan rooliin on heillä taipumusta tehdä kysymyksiä oman tietämyksensä varassa ja pyytää haastateltavaa vain hyväksymään heidän esittämänsä kehystys. (Hatavara ja Teräs 2018, 293–294; Teräs 2019, 194–196, 205–210.) Haastattelijan kysyessä kansanedustajan eduskunnassa kohtaamista ristiriidoista voidaan ajatella sen hyvin mahdollisesti johdattelevan haastateltavaa kerronnallistamaan menneitä tapahtumia sen mukaisesti. Esimerkiksi Eino Räsänen (Kesk.) haastattelussa (30.7.1996) haastatteli hyödyntää muistaa-verbiä johdattelevasti: "Miten sitten, muistatteko te siitä ensi ajalta, mitkä olisi ollut semmoisia kiperimpiä ratkaisuja, että olisi joutunut valitsemaan puolta jotenkin [...]". Haastattelijalla on tapana kysyä runsaasti esimerkiksi puoluehajaannuksista sellaisten puolueiden kohdalla, joilla tällaisia ilmiöitä esiintyi, eikä ole harvinaista, että tämä näkökulma jättää muita asioita varjoonsa tai sävyttää niiden käsittelyä (Hatavara ja Teräs 2018, 285–288).

Analyysimme pohjalta vaikuttaa kuitenkin siltä, että vuorovaikutustilanteessa muistaa-verbin käyttö kysymyksissä useimmiten vahvistaa haastateltavan asemaa luomalla suhteellisen vapaan tilan kertoa aiheesta omista lähtökohdistaan. Muistaa-verbin avulla haastateltava voi ilmoittautua kamppailuun episteemisistä eli tiedollisista oikeuksista: hän on oikeutettu ja pätevä puhumaan esillä olevasta asiasta ja vetoamaan omaan tiedolliseen auktoriteetti-asemaansa (Heritage ja Raymond 2005; Raymond ja Heritage 2006). Lisäksi haastattelutilanteessa tapahtuva asemointi ei muutoinkaan näyttäydy yksioikoisesti siten, että haastattelija johdattelisi haastateltavaa tai vaihtoehtoisesti tarjoaisi tälle mahdollisuuden kertoa vapaasti tietystä elämänsä vaiheesta. Kokeneina poliitikkoina haastateltavat eivät aina tartu haastattelijoiden syötteihin, vaan saattavat johdonmukaisesti pysyä omassa tulkinnassaan tai todeta, etteivät muista. Tämä havainnollistaa muistaa-verbin käyttötapojen moninaisuutta kerrontatilanteissa, joissa osapuolet neuvottelevat jatkuvasti asemistaan.

Muistaa-verbi voi toimia ennakointina tarinan ajan tapahtumiin ja kokemuksiin eläytymisestä ja menneisyyden minän ja muiden tarinan henkilöhahmojen asemoinnista. Yhtä lailla haastateltavat käyttävät sitä kerronnan tasolla tapahtuviin asemointeihin niin vuorovaikutuksellisenä keinona kuin metakerronnallisena reflektoinnin ja kommentoinnin välineenä. Jos haastateltava kertoo muistavansa jonkin asian, ja peräti ”hyvin”, ”ikuisesti”, ”ainiaan” tai ”kuin eilisen päivän”, niin hän saa korostetuksi sen yleistä merkitystä tai tärkeyttä hänelle itselleen. Esimerkiksi Anna-Liisa Linkola (Kok.) (2.7.1990) kertoo haastattelussaan mieleenpainuvasta jarrutuskeskustelusta, jossa olennaista ei ollut mistä asiasta oli kyse vaan itse jarruttamisen kuvaus: ”Muistan aina ikäni sen, kun me kannettiin sellaista paksua kirjaa ja luettiin, siis toisin sanoen kaikkien rivien takana kuljettiin edestakaisin ja luettiin, niin kyllä se oli aika koomillista. [H] Puheenjohtaja ei keskeyttänyt? [K] Ei tietenkään.” Haastattelijalla jää edellä esitettyjä määreitä käytettäessä melko vähän mahdollisuuksia tehdä lisäkysymyksiä tai etenkin ryhtyä epäilemään kertomusta. Muistamisen lisämääreillä saatetaan viitata myös sanottavan totuusarvoon: asia ei ole haastateltavan mukaan muuttunut tai väritynyt tapahtumisen jälkeen, vaikka välissä saattaa olla vuosikymmeniä.

Analysoitu Junnilan haastattelun katkelma havainnollistaa lisäksi, että ”en muista”-ilmaisulla haastateltava voi viitata siihen, että hän haluaa painottaa kerronnassaan jotakin muuta. Junnila korostaa reflektoinnissaan olennaisena tietona etenemisprosessia devalvaatioesityksen kanssa, eikä sitä, mikä useista devalvaatioista olisi ollut kyseessä. Muistamattomuuden toteaminen määrittää kyseessä olevan yksityiskohdan vähemmän tärkeäksi suhteessa siihen, mistä halutaan kertoa. Toisaalta kuitenkin jo jonkin yksityiskohdan epämääräinenkin maininta voi lisätä uskottavuutta. Haastateltava saa asemoitua itselleen yliotteen vuorovaikutustilanteessa ilmoittaessaan muistavansa asian, sillä kokemuskäsitteellisyys on vaikeampi haastata verrattuna siihen, että haastateltava kertoisi muilla keinoin, miten tietty poliittinen tapahtumakulku eteni.

Muistaa-verbin sisältävät ilmaisut, niin myöntävä kuin kieltäväkin, vahvistavat haastateltavan asemaa dialogisessa kerrontatilanteessa: hän pystyy niiden avulla vaikuttamaan oman sanottavansa esille tuloon. Näiden välimaastoon jäävä ”muistaakseni”, jota aineistossa käytetään verrattain paljon⁷, jättää haastateltavalle enemmän liikkumavaraa kuin suora muistamisen toteaminen. Sen avulla saadaan sanoitetuksi jokin kertomukseen kuuluva asia, vaikka kaikki sen yksityiskohdat eivät palautuisikaan mieleen. Muistaa-verbin käyttö eri muodois-

7 297 esimerkkikatkelman kokoelmassamme ”muistaakseni” esiintyy 51 kertaa.

saan haastattelun sisäisessä asemointi- ja neuvottelutilanteessa ei todennäköisesti ole aina tietoista, mutta yhtä kaikki sillä on monin tavoin vaikutusta haastattelun kulkuun.

Analyysimme osoittaa, että muistelukerronnalle voidaan kerronnallisen asemoinnin teorian näkökulmasta tarkasteltuna määritellä tyypilliseksi metakerronnallisten keinojen kautta tapahtuva minäkertojan asemoituminen (vrt. Deppermann 2015, 379). Muistaa-verbiä toistuvasti käyttämällä ja muistelun tapaa kommentoimalla kertoja asemoi itseään haastattelutilanteessa mutta myös suhteessa kerrottuun minään. Aineistossa muistelu näyttäytyy etenkin kerrontahetkessä tapahtuvana identiteetin luomisena, johon kuitenkin kytkeytyy muistelukerronnalle välttämätön ajallinen jännite. Metakerronnallisen asemoinnin lisäksi muistaa-verbin keskeinen funktio onkin tämän kaksoisajallisuuden ylläpitäminen.

Ensimmäiset kerrat muistelun kiintopisteinä

Aineistossa näkyy usein toistuvana etenemisen tapana se, että haastateltava kertoo vastauksena haastattelijan kysymykseen tai omasta aloitteestaan kertomuksen ensimmäisestä kerrasta, jolloin hän on ollut mukana tietyssä kansanedustajan työhön liittyvässä tilanteessa tai tapahtumassa. Ensimmäinen kerta näyttäytyy muutoksena, jonkin alkuna, johon dialogin molempien osapuolten on helppo tarttua ja jonka avulla päästää tarkastelemaan pitemmän tähtäimen kehitystä, muun muassa sitä, onko ensimmäisen kerran jälkeen tapahtunut kehitystä johonkin suuntaan. Seuraavaksi tarkastelemme, minkälaisia kertomuksia tämä aloitusstrategia tyypillisesti tuottaa.

Eero Paloheimon (Vihr.) haastattelussa haastattelija yrittää saada muistelua käyntiin ehdottamalla lakivaliokunnan puheenjohtajan olleen Gustav Björkstrand. Paloheimo kuitenkin oikaisee puheenjohtajan olleen ensimmäisessä kokouksessa vielä Elisabeth Rehn, joka myöhemmin jäi tehtävästä pois tultuaan valituksi ministeriksi. Selitettään tämän Paloheimo ottaa kertojan positiotaan haltuun tarkentamalla ensimmäiseen kokoukseen: ”Muistan sen ensimmäisen kokouksen, kun [...]” (Paloheimo, Eero 27.10.2000.) Seuraa kertomus tilanteen viralliseen kontekstiin nähden odottamattomasta huulenheimosta, jota ”untuvikko-kansanedustajat” seurasivat hämmentyneinä. Muistaa-verbin aloittamalla virkkeellä haastateltava ottaa tilanteen haltuun ja aloittaa pienen kertomuksen, jonka kertomista motivoivat sekä ensikertaisuus että jonkinlainen odotusten vastaisuus.

Analysoimme seuraavassa tarkemmin samantapaista ensikertaisuuden kertomusta samalta kertojalta. Tässä haastateltava niin ikään käyttää oma-aloitteisesti ensikertaisuutta muistamisen lisämääreenä, minkä voi tulkita kertomuksen aloituksena perustelevan tai motivoivan muiston kertomista:

[K] Onko tässä tarkoitus, että saa kertoa näitä anekdootteja? [H] Joo, joo saa. [K] Oli semmoinen, muistan semmoisen ensimmäisen tapauksen, kun oli tällainen oppositioryhmien yhteinen kokous ja se kausi oli juuri alkanut ja silloin nämä kaikki naiset, jotka meidän ryhmään tuli, nämä viisi naista, niin ne oli kaikki aloittelevia kansanedustajia. [nauhan vaihto] Kaikki oli aloittelevia kansanedustajia ja sitten jossain aivan niistä ensimmäisistä keskusteluista en muista, kuka se nyt sitten oli – joku näistä uusista naisista päästi istuntosalissa suustaan semmoisen sammakon, että ”me emme voi äänestää tässä asiassa näin, koska silloin me olisimme samaa mieltä asiasta kuin SMP” Sehän oli täysin järjetön kannanotto, että määritteli kantansa siten, että se on aina vastakkainen kuin jonkun toisen. (Paloheimo, Eero 27.10.2000.)

Muistaa-verbin yhdistyminen tapahtuman ensikertaisuuteen näyttäisi usein tuottavan kertomuksia, joihin sisältyy odottamaton tai kaavaan kuulumaton elementti – kuten edellisen esimerkin verbaalinen sammakko. Psykologi Jerome Brunerin (1990) mukaan kertomus ei synny odotuksenmukaisista tapahtumakuluista, vaan kerrottavuus liittyy yllättävyyteen ja kaavamaisen etenemisen murtumaan. Tarkempien yksityiskohtien muistamattomuus korostaa katkelmassa “sammakon” sanomisen olennaisuutta kertomuksen kannalta tarkkojen henkilötietojen sijaan. Toisaalta kyseisen muistamattomuuden on mahdollista tulkita asenteellisesti korostavan, että kertojan mielestä ei ole olennaista se kuka “uusista naisista” repeliikin lausui, vaan se, että kyseessä oli tilanteeseen sopimaton, “täysin järjetön kannanotto”.

Paloheimon katkelmassa on aiempia esimerkkejä enemmän esillä tarinan ajassa tapahtuva henkilöhaamojen asemointi. Kertoja siis toimii enemmän kuin pelkkänä tilanteen animoijana asemoidessaan aktiivisesti henkilöhaamoja kielellisin keinoin. Sammakoksi kehystetyn puheenesityksen kautta voidaan erottaa, kuinka tarinassa Vihreiden uudet kansanedustajat asemoivat puoluettaan suhteessa toiseen ryhmään. Puheenesityksen jälkeen asemoinnissa siirrytään kerronnan tasolle retrospektiiviseen kommentointiin ja arviointiin. Kerrottu minä asemoidaan tässä viisaammaksi ja kokeneemmaksi toisten henkilöhaamojen kokemattomuutta korostaen. Kuten edellisenkin luvun esimerkkien kohdalla on todettu, tällainen jälkiviisas kommentointi samalla asemoi kertojaa kerronnan nykyhetkessä – tässä tapauksessa jonkinlaisena tolkun miehenä ja järkevänä poliitikkona. (Deppermann 2015, 377–379.)

Samaan tapaan ensikertaisuuden muistelua voi tyypillisesti seurata kertomus, jossa kertoja kuvaa havahtuneensa kyseisessä tilanteessa asiointilojen todelliseen luonteeseen, kuten Marja-Liisa Löyttyjärven (SKDL) kertomuksessa poliittisen uran alkupuolelta: “Muistan sellaisen tapauksen, kun olin uutena valtuutettuna ihan ensimmäisiä kertoja erään rakennusfirman järjestämässä niin sanotussa tiedotustilaisuudessa eli illanistujaisissa [...]” (Löyttyjärvi, Marja-Liisa 4.1.2001). Kuvailtuaan tilaisuuden aktiviteetteja – kalvosulkeisten jälkeistä syömistä, juomista ja saunomista sekä henkilökohtaisen elämän kattavaa kuulumisten vaihtoa – Löyttyjärvi toteaa: “Minä ymmärsin, että suhteet rakentajien edustajien, johtotason välillä ja valtuutettujen välillä menivät perhetasolle asti” (Löyttyjärvi, Marja-Liisa 4.1.2001). Kuten edellä analysoiduissa esimerkeissä, tässäkin ensimmäisen kerran muistelu tuntuu tarjoavan vastauksia haastattelukontekstissa syntyvään kysymykseen siitä, millaista oikeasti on olla kunnallispoliitikko ja sisällä politiikan pelissä. Ensikertaisuus tarjoaa kerrontateknisesti herkullisen näkökulman, jossa henkilöhaamo on untuvikkona tavallisen arkielämän ja poliittisen elämän rajalla. Muisteltu tilanne kerronnallistuu oivalluksen hetkenä, jolloin hänen silmänsä avautuvat ja asioiden todellinen laita paljastuu hänelle, ja mikä tärkeintä, kertomuksen kuulijalle.

Seuraavassa esimerkissä Outi Ojala (Vas.) korostaa puheessaan oman kokemuksensa painoarvoa käyttämällä toistuvasti muistaa-verbiä. Kiinnostavaa on, että Ojala ei vastaa yleiseen kysymykseen yleisillä argumenteilla vaan ainoastaan toteaa suuren muutoksen tapahtuneen ja kiirehtii kertomaan muistaa-verbiä hyödyntämällä yhden henkilökohtaisen esimerkkitapauksen:

[H] Miten tasa-arvoisena työyhteisönä sinä näet eduskunnan? [K] Onneksi tässä on menty ihan pitkin harppauksin eteenpäin. Koska kyllä minä muistan, että juuri se ensimmäinen kausi, kun joululähestyi ja oli niitä yöistuntoja, niin taidettiin Satu Hassin kanssa tehdä tällainen pieni demonstraatio, joka taisi jäädä useimmilta huomaamatta. Siinä joulun alla pistettiin huivit päähän ja essut eteen, kun olisi ollut jo vähän kiire joulun valmisteluihin, niin tuntui, että miehillä ei ollut mitään kiirettä: ne puhuivat

mieluusti ja pitkään. Eli kyllähän se sillä tavalla heijastui, että tämä on ollut alun perin hirveän miehinen yhteisö. Ja kun miehet tulevat maakunnista tänne, niin he ovat viikot täällä ja ei ole ollut niin paljon muuta elämää. Kyllä se näkyi ja näkyi silloin juuri, kun naiset olisivat toivoneet, että olisi saatu se budjetti kasaan ja olisi päästy valmistamaan joulua. Muistan, että Satu Hassin kanssa vähän hermoiltiin siitä. Ja kyllä minä muistan, että esimerkiksi – onneksi nyt on myös nuoria äitejä kansanedustajana – ei täällä välttämättä edes kaikki vanhemmat naisetkaan pitäneet sitä ihan sopivana, että täällä voi olla joku imettämässä jossain lastaan. Minusta se on vaan tosi hienoa, että se normaali elämä on myös täällä eduskunnan seinien sisäpuolella. (Ojala, Outi 28.10. 2010.)

Kertomus paikantuu puhujan ensimmäiseen kansanedustajakauteen, mikä toimii kiintopisteenä tarinan tasolla tapahtuvalle asemoinnille. Kertoja kuvaa menneen minänsä uutena tulokkaana. Hän osaa tuorein silmin suhtautua kriittisesti eduskunnassa vallitseviin käytäntöihin, jotka eivät tukeneet työn ja perhe-elämän yhdistämistä. Tarinan ajassa kerrottu minä asemoidaan yhdessä kollega Hassin kanssa kapinoiviksi, epäkohtia tunnistaviksi nuoriksi naiskansanedustajiksi sekä moderneiksi perheenäideiksi. Tarinan tason asemoinnissa korostuvat vastakkainasettelut, jotka liittyvät sukupuolirooleihin ja mieskansanedustajien käytökseen. Kerronnan tasolla taas muistaa-verbi korostaa omakohtaisen näkökulman painavuutta ja totuusarvoa etenkin esiintyessään yhdessä kyllä-sanan ja yksikön ensimmäinen persoonapronominin kanssa. Kerronnan retrospektiivisestä positioista käsin havainnollistuu selvä kontrasti aiempien, koettujen olosuhteiden ja nykyisen yleisen ilmapiirin välille. Mainittu omakohtaisen merkityksen painotus on kuitenkin hienoisessa ristiriidassa sen kanssa, että kertoja viljelee myös vähätteleviä tai epäroivia ilmaisuja (“taidettiin” ja “taisi”). Selityksenä tähän voisi olla se, että keskeisenä tarkoituksena on päästä esimerkkitaipauksen kautta puhumaan yleisemmin sukupuolittuneista käytänteistä eduskunnassa eikä “pieni demonstraatio” itsessään ollut tässä suhteessa olennaisin.

Katkelma toimii havainnollisena esimerkkinä siitä, kuinka muistelukerronnassa voidaan liikkua jatkuvasti tarinan ajan ja kerronnan hetken välillä. Suulliselle kerronnalle tällainen muistin liike on keskeinen rakentumisen tapa (vrt. Hyvärinen 2014, 32). Kertojan suhde kokevaan minään on myös kiinnostava: Kertojan ylempi tiedollinen taso näkyy useaan otteeseen ajallisissa summauksissa ja lyhyissä moraalisisissa yhteenvedoissa, kuten kohdissa “Onneksi tässä on menty ihan pitkän harppauksin eteenpäin” ja “tämä on ollut alun perin hirveän miehinen yhteisö” (vrt. Cohn 1978, 151). Kyse ei kuitenkaan ole jälkiviisaudesta, jonka kautta osoitettaisiin kokevan minän näkökulma jotenkin puutteelliseksi. Pikemminkin kertoja käyttää kerronnan hierarkian asemaansa vahvistamaan ensimmäisen kauden kansanedustajan kokemuksia ja havaintoja. Näin kertoja myös asemoituu metanarratiivisin keinoin kantaot-tavaksi muistelijaksi (Deppermann 2015, 379).

Muistaa-verbi toimii katkelmassa ankkurina eri asemoinnin tasojen välillä. Sen avulla eksplikoidaan tiivis jännite kerronnan hetkessä tapahtuvan muistelijaksi positioitumisen ja tarinan tason ensikertalaisuuden välillä. Katkelmaan sisältyvissä ajallisissa ja moraalisisissa yhteenvedoissa voidaan tulkita liikkuttavan kolmannella asemoinnin tasolla, sillä niissä otetaan kantaa eduskunnan työyhteisön sukupuolinnormeihin, normaaleiksi katsottuihin käytäntöihin ja käytökseen. Kolmannen tason asemointi on tulkittavissa nimenomaan tarinan- ja kerronnan tasojen vuorovaikutuksesta, joka tässä esimerkissä on erityisen tiivistä. (Bamberg 2004.)

Analysoiduissa esimerkeissä ensikertaisuus toimii siis muistelun kiintopisteenä ja motivoijana, jonka kautta on mahdollista havainnoida asiantilojen välisiä kontrasteja. Kertomuksissa ensimmäisistä kokouksista, valtiopäivistä tai vaikutusvaltaisten henkilöiden tapaamisista

ovat vastakkain uusi ja vanha ja usein ne rakentuvat odotusten ja niiden kumoutumisen varaan. Sopivana pidetyn käytöksen ja sopimattomuuden välinen jännite tai muu odottamattomuus lisäävät kerrottavuutta. Ne luovat kiinnostavia kerronnallisen asemoinnin paikkoja, joista voidaan tulkita myös kolmannen tason normeihin ja laajempaan identiteetin rakentamiseen liittyvää asemointia (Bamberg 2004).

Veteraanikansanedustajat kuitenkin paikoin kertovat myös ensikertaisuuteen liittyviä odotuksia vastaan. Seuraava katkelma havainnollistaa, kuinka pitkäaikainen kansanedustaja Inkeri Kerola (Kesk.) asettuu vastakarvaan haastattelijan kysymysten luomien odotusten kanssa. Haastattelija kysyy, millainen tilanne ensimmäiset valtiopäivien avajaiset oli Kerolan näkökulmasta ja mainitsee presidentin pitävän tilaisuudessa puheen. Tämä luo odotuksen siitä, että kyseinen tilaisuus olisi uudelle kansanedustajalle merkittävä kokemus, josta olisi kerrottavaa. Kerola päätyy kuitenkin kertomaan ainoastaan mieleensä jääneestä pukeutukseen liittyvästä asiasta perustellen tämän muiston jääneen huvittamaan häntä:

[...] minä muistan sen, että minä päätin, että nyt pitää varmaan ostaa hattu tämmöistä tilaisuutta varten, kun on näin juhlallinen tilaisuus kysymyksessä. Ja sitten, kun minä huomasin, että ne muut olivat ihan hellurei-tyyliin, että ei paljon poikkea tavallisesta arkirutiinista, niin minä ajattelin, että aa, okei, täällä on tämmöinen käytäntö ja sitten osasin suhtautua siihen rivistöön. Tämmöisiä pieniä yksityiskohtia ehkä on jäänyt mieleen siitä. (Kerola, Inkeri 23.5.2018.)

Kerola kuittaa haastattelijan kysymyksen tarjoaman syötin juhlamenojen kuvaamisesta toteamalla pariin kertaan eri sanankääntein, ettei hänelle juuri ole jäänyt mieleen muuta kuin tilaisuuden juhlallisuus. Kerolan tyyliin kuitenkin kuuluu vahva itsenäisen kertojan ote, ja hän päättää lähestyä asiaa itseään viihdyttävästä näkökulmasta. Katkelma vertautuu siinä mielessä edellä analysoituihin ensikertaisuuskertomuksiin, että Kerola kuvailee pukeutusta ja tilaisuuden muodollisuutta koskeneiden odotustensa kumoutuneen: "ne muut olivat ihan hellurei-tyyliin". Ensikertaisuus on haastattelijan tarjoama kehystys, jota Kerola kyllä hyödyntää, mutta vastaamatta suoraan haastattelijan odotuksiin esimerkiksi muistelemalla presidentin puhetta. Hattuanekdootin jälkeen Kerola jatkaa palaten kysymyksenä olleeseen juhlalliseen tilanteeseen:

Mutta ei mitään niin kuin, siellä ei ollut mitään katastrofeja eikä kukaan kompastunut eikä mitään muuta, (naurua) niin nehän ne muistaisi tietenkkin. En muista yhtään, mitä hän puhui siellä ensimmäisessä tilaisuudessa, siis presidentti. En muista yhtään sitäkään. (Kerola, Inkeri 23.5.2018.)

Haastateltavan voidaan tulkita kerronnan nykyhetkessä pohtivan kerrottavuuden kysymystä. Mitkä asiat jäävät mieleen ja mistä kannattaa kertoa? Katkelmassa Kerola toteaa, ettei muista mitään presidentin puheesta ensimmäisten valtiopäivien avajaisissa. Voidaan tulkita, että hänellä on kertomisen hetkellä mielessään jonkinlainen muistikuva useista avajaisista, jotka ovat edenneet odotuksenmukaisesti seuraten tiettyä toistuvaa kaavaa. Tästä johtuen tilaisuuteen osallistujat tietävät, mitä tuleman pitää ja osaavat käyttäytyä asianmukaisesti. Puheena olevassa tilanteessa ei kuitenkaan ole mitään särkeä, johon Kerolan kertomuksiksi jäsentyvä muisti tarttuisi tai mistä hänen mielestään kannattaisi tässä haastattelutilanteessa kertoa, jotta se tallentuisi muistitietoprojektin aineistoihin. Sen sijaan hän luettelee asioita, joita ei tapahtunut ja jotka hänen mukaansa olisivat rakentaneet kerrottavuutta. Tällaisia olisivat olleet odotuksista poikkeavat sattumukset, kuten se, että joku olisi kompastunut: "niin nehän ne muistaisi tietenkkin". Kerolan haastattelun kokonaisuudessa kyseinen kohta kiinnittää huomion poiketessaan radikaalisti esimerkiksi lapsuusmuistelusta. Kautta haastattelun

Kerola asemoi itseään aktiivisesti muistelevaksi tarinankertojaksi, jonka repertuaariin kuuluu omaelämäkerrallisille kirjallisuudenlajeille tyypillinen tapa kehystää ja jaksottaa muistaa-verbin avulla kerrontaansa, joka sisältää runsaasti yksityiskohtia ja aistihavaintoja.

Litterointiin on merkitty Kerolan nauraneen todettuaan, ettei tapahtunut katastrofeja tai kompastumisia. Nauramisen sävyä tai tapaa ei toki ilman äänitallenteen kuuntelemista voida tulkita, mutta ympäröivän tekstin kontekstissa se näyttäytyy omaa toiminnallista asemaa vahvistavana. Deppermann (2015, 379) laskeekin naurun mukaan kertojan käytössä olevien vuorovaikutuksellisen asemoinnin metakerronnallisiin keinoihin samoin kuin kysymykset, oletusten ilmaiseminen ja yhteisymmärrykseen pyrkiminen.

Kerola-esimerkkiä on kiinnostava verrata edellä analysoituihin kertomusesimerkkeihin, joissa ensikertaisuus toimii muistelun lisämääreenä. Tässä on niin ikään kyse ensikertaisuudesta, ensimmäisten valtiopäivien avajaisista, jonne Kerola on kansanedustajana osallistunut. Kerola rakentaa muistelukertomustaan osin samoille odotuksille, mutta osin myös niitä vastaan: hän tuntuu tiedostavan haastattelijan odotuksen siitä, että ensimmäisten valtiopäivien muisteleminen tuottaisi kertomuksen, joka sisältäisi esimerkiksi havahtumisen uuden roolin tärkeyteen.

Käännekohtien muistaminen

Haastateltavat käyttävät muistaa-verbiä osana kerrontaansa monissa erilaisissa poliittisissa yhteyksissä. Usein se liittyy erilaisten sosiaalisten tilanteiden tai henkilösuhteiden kuvaamiseen. Huomio kiinnittyy kuitenkin siihen, että monet haastateltavat hyödyntävät sitä monipuolisesti kertoessaan poliittisista tai henkilökohtaisista käännekohtista, joissa tapahtuu dramaattisia ja pysyviä muutoksia. Tässä tullaan lähelle ensimmäisistä kerroista kertomista: siinä on myös kyse käännekohtasta tai muutoksesta kertojan elämässä. Kyse on menneistä tapahtumista, jotka ovat vielä kertomisen hetkellä merkityksellisiä, ja muistaa-verbin avulla saadaan tuotetuksi linkki näiden kahden aikatason välille. Havainnollistamme käännekohtakertomusten rakentumista seuraavien haastattelukatkelmien avulla. Haastateltavilla on tapana kertoa – joko kysyttäessä tai oma-aloitteisesti – huomionarvoisista muutoksista ja varsinkin sellaisista, joista jäi pysyviä jälkiä. Vuoden 1970 yllätyksellisen vaalituloksen yhteydessä käännekohtan kokemus on laajasti jaettu.

Huomattava käännekohta sisältyy Pekka Vennamon (SMP) kertomukseen vuoden 1970 eduskuntavaalien vaalilaskennasta. Kyseessä oli Suomen Maaseudun puolueen hyökyaaltomainen vaalivoitto: edustajapaikkojen luku kasvoi yhdestä 18:aan. Samalla tapahtui pysyväksi jäänyt siirtymä oikealle Suomen poliittisella kartalla. Kyseessä oli järisyttävä yllätys, jota monien oli vaikea uskoa. Ennen seuraavaa katkelmaa Pekka Vennamo kertoo tieteellisten vaaliennusteiden katastrofaalisesta epäonnistumisesta ja joutumisesta häpeään, kun puoluesihteerin Eino Poutiaisen tukkimiehen kirjanpito piti tismalleen paikkansa:

[H] Olit sanomassa, että muistat kotona [K] Muistan kotona silloin, kun vaalituloksia seurataan, että vielä silloin, kun isä meni nukkumaan joskus yhden, kahden aikaa yöllä, niin käsitys oli se, että me saadaan semmoinen joka tapauksessa alle kymmenen, olikohan kuusi, seitsemän paikkaa, joita isä piti ihan hyvänä tuloksena. Sitten, kun hän aamulla heräsi ja kuuli, että nyt tuli 18, niin muistan, että ensimmäinen reaktio hänellä oli, että nyt tuli ongelmia, että tuli liian iso joukko uusia kansanedustajia. Minä en kysynyt tarkemmin, mitä ongelmia. Minä luulen, että hän koki, että kun hän oli ainoa, jolla oli kansanedustajakokemusta, niin ajatteli, että se joukko on liian iso, että hän ehtii opettaa ja pitää

sitä kasassa ja että se oli myös niin iso, että se väistämättä käynnistää kaikki mahdolliset hyökkäykset sen voiton mitätöimiseksi. (Vennamo, Pekka 22.11.2004.)

Ennen haastattelijan repliikkiä on tapahtunut nauhan vaihtaminen, jonka aikana Pekka Vennamo on ilmeisesti viitannut tapahtumiin kotona. Haastattelijaa tukee kertomuksen rakentumista metakerronnallisesti muistaa-verbiä käyttämällä (Deppermann 2015, 380), mihin Vennamo tarttuu ja aloittaa kertomuksen vaaliyöstä. Muistaa-verbin avulla Vennamo rytmittää kertomusta ja korostaa kahta toisiinsa vertautuvaa vaihetta, joiden taitteeseen käännekohta asettuu: itse kertomus on niin dramaattinen, että sen muistaminen ei tarvitse tuekseen lisäämääreitä, kuten "ikuisesti". Hän kuvaa isänsä Veikko Vennamon menneen nukkumaan tyytyväisenä, sillä tulos näytti odotusten kaltaiselta. Tämä asettuu kontrastiin seuraavan aamun tilanteen kanssa: Pekka Vennamo painottaa muistavansa isänsä reaktion aamulla, kun valtaisa voitto oli selvinnyt. Hän ei hyppinyt ilosta vaan totesi, "että tuli liian iso joukko uusia kansanedustajia". Kyseisessä kohdassa lähestytään tarinamaailman henkilöahmon kielen-
nöstä suoran lainauksen omaisesti.

Tämän jälkeen puheenesityksestä siirrytään fiktiolle tyypilliseen mielen esittämiseen kertojan eläytyessä kuvittelemaan suoran esityksen keinoin, mitä hänen isänsä mielessä olisi voinut liikkua tuona hetkenä (Cohn 1978; Hatavara ja Mildorf 2017, 391). Kertomuksentutkimuksessa puheen- ja mielen esittämistä tulkitaan usein fiktionaalisina keinoina. Fiktionaalisuus ei tässä tapauksessa viittaa fiktion lajina, vaan laatu- ja keinoina, jotka ovat tyypillisiä kaunokirjallisuudelle tai muille fiktion muodoille. Kun tällaisia ilmaisukeinoja hyödynnetään faktuaalisessa ja dokumentaarisessa kontekstissa, voidaan puhua poikkifiktionaalisuudesta (*cross-fictionality*). (Hatavara ja Mildorf 2017, 391, 404.) Muistaa-verbin avulla merkitty käännekohta ja fiktionaaliset keinot korostavat koetun hetken painoarvoa muistelijalle itselleen ja muistelun kohteena olevalle henkilölle, Veikko Vennamolle. Fiktionaalisuus vahvistaakin katkelmassa merkittävyyden tuntua.

Pekka Vennamo tulkitsee isänsä mieltä jälkiviisaasta näkökulmasta: käänne oli liian raju ja ongelmia oli odotettavissa kokemattoman eduskuntaryhmän kanssa. Näin myös tapahtui. Vallan itselleen keskittäneen Veikko Vennamon ja uusien kansanedustajien välille syntyi vakavia konflikteja ja syvä luottamuspula, joka johti noin kahdessa vuodessa puolueen hajoamiseen. (Hatavara ja Teräs 2018, 285–288; Virtanen 2018, 143–144, 190–195.) Pekka Vennamo ei itse suoranaisesti – paitsi isänsä kautta – kokenut tätä tilannetta, sillä hän ei päässyt suuresta äänimäärästään huolimatta eduskuntaan vielä vuoden 1970 vaaleissa vaan vasta seuraavissa vuoden 1972 hajotusvaaleissa.

Kokoomuksen Ilkka Suominen kertoo omassa haastattelussaan samoista vuoden 1970 eduskuntavaaleista merkittävänä henkilökohtaisena käännekohtana. Kyse oli myös poliittisesta murroksesta, kun Kokoomus nousi suurpuolueeksi lisäämällä paikkalukuaan 11 kansanedustajalla, mikä sinetöi pysyvän siirtymän oikealle neljä vuotta kestäneen vasemmisto-
toenemistöisen eduskunnan jälkeen.

[H] Palaisin vielä noihin läpimurtovaaleihinne, siis vuoden –70 vaaleihin ja noista tuntemuksista vaalikampanjan aikana, miten tulee käymään? Oliko silloin jo teillä talvella –70 semmoinen tuntuma, että läpi mennään? [K] Ei. Muistan kuin eilisen päivän. Siis minähän tein töitä koko ajan kuitenkin tehtaalla. En minä ollut mitenkään irrottautunut vaaleihin. Kun vaalilaskenta julkistettiin, niin minä olin työmatkalla Ruotsissa ja sattumalta sitten yövyin yhden ystäväni luona Boråsia lähellä hänen asunnollaan. Siihen aikaan kännyköitä ei tietysti ollut. Mutta sitten soi puhelin, että 'sinut on valittu ja vielä

huippuäänimäärällä. Minä muistan sen kylmän hien, joka valui minun otsalta, kun minä ymmärsin, että tämä muuttaa aika tavalla (naurua) Ilkka sun elämäntilannettasi. Muistan, kuu paistoi kauniisti hangelle ja mietin, että olenko minä nyt varmasti oikeassa junassa. (Suominen, Ilkka 3.8.2006.)

Haastattelijan kysymyksenasettelussa vaikuttaa onnistuneelta valinnalta kohdistaa huomiota nimenomaan tuntemuksiin vaalikampanjan aikana ja virittää haastateltavaa näin tunnetason muisteluun. Tarkentava kysymys läpimenon ennalta arvattavuudesta tuottaa yksiselitteisen ei-vastauksen, mutta tästä Suominen jatkaa kertomalla muistavansa tilanteen "kuin eilisen päivän" ja painottaa sen yllätyksellisyyttä. Yllätyksellisyys rakentuu katkelmassa monipuolisen ja yksityiskohtaisen pohjustamisen ja tarinamaailman kuvaamisen kautta. Hän työskenteli tuohon aikaan J. W. Suominen Oy:n nahkatehtaan osastopäällikkönä Nakkilassa, eikä ollut mitenkään keskittynyt vaalikamppailuun. Vaali-illan tapahtumat sen sijaan saavat kehukseksi jo lähtökohtaisesti tavallisesta arjesta poikkeavan tilanteen, työmatkan Ruotsiin. Sattuman kauppa on lisäksi ollut, että hänet on ylipäätään ollut mahdollista juuri tuona iltana tavoittaa puhelimitse ystävänsä luota.

Puhelun aiheuttamia reaktioita kuvatessaan Suominen siirtyy käyttämään entistä selvemmin fiktionaalisia keinoja. Hän kuvaa muistaa-verbillä painottaen kylmän hien valuneen otsaltaan ymmärtäessään, että kyse oli merkittävästä käännteestä. Hetken dramaattisuutta lisää vielä seuraava muistaa-verbillä ankkuroitu mielikuva kuun paisteesta hangella ja menneisyyden Ilkka Suominen pohtimassa junametaforan avulla, onko nyt yllättäen eteen tullut suunta oikea. Samaan tapaan kuin Pekka Vennamon kertomuksessa, tässäkin muistoon eläytymistä korostaa puheen tai ajatusten esittäminen kerronnassa. Erityisesti kohdassa, jossa Suominen kuvaa merkittävää hetkeä sisäisenä dialogina, huomio kiinnittyy poikkifiktionaalisiin keinoihin, kuten kaksoisäänisyyteen ja mielen esittämiseen (Hatavara ja Mildorf 2017). Muistaa-verbien toistaminen korostaa tapahtumia välittävän kertojan läsnäoloa, mutta tarinan tasolla on lisäksi havaittavissa kokevan minän ääni sekä toisessa persoonassa tapahtuvan itsensä puhuttelun että mielen esittämisen kautta. Kertoja myös siirtyy hetkeksi puhekielisempään rekisteriin ("sun elämäntilannettasi"), mikä entisestään korostaa muiston merkittävyyttä. Katkelma on yksityiskohtaista ja eläytyvää kerrontaa ja kyseessä on elävä muisto (*vivid memory*), joka esitetään kertojan elämäntarinan kannalta erityisen merkittävänä (Savolainen 2015, 114–115). Kerronnan nykyhetkessä, yli kolmekymmentä vuotta myöhemmin, Suominen tietää, että hänen elämänsä lähti tuolloin todella uusille urille, ja vaikka hän ei aluksi kokonaan luopunut työskentelystä yrityksessä, hänen tiensä kulki kohti poliittikan huippua: aina pitkäaikaiseksi puoluejohtajaksi, ministeriksi ja europarlamentaarikoksi saakka.

Kertomuksen tutkija Mari Hatavara ja sosiolingvisti Jarmila Mildorf (2017, 405) toteavat toisten mielten kerronnalliseen esittämiseen liittyvässä tutkimuksessaan, että mielten esittäminen ei-fiktiivisessä kontekstissa nostaa yleensä esiin kysymyksiä kerronnalliseen auktoriteettiin ja autenttisuuteen liittyen. Vaikka esimerkiksi Suominen tapauksessa ei ole kyse toisen henkilön mielen esittämisestä, kysymystä autenttisuudesta voi olla syytä pohtia. Poikkifiktionaaliset keinot tunnistava kuulija tai lukija voikin pohtia, onko kuun paiste hangella faktapohjainen muistikuva. Toisaalta muistitietoaineiston pyrkimyksenä ei ole niinkään faktojen selvittäminen ja täysin tarkka todellisuuteen viittaaminen. Olennaisempaa on saada selville, miten tapahtumia, henkilöitä ja kokemuksia muistetaan ja miten niistä kerrotaan. Fiktionaalisten keinojen tunnistamisessa ei olekaan kyse epätarkkuuksista tai liioitteluja jäljitävästä salapoliisityöstä, vaan niiden havaitseminen herättää jatkokysymyksen: miksi tämä

on kerrottu näin? Verrattuna poliittisen päätöksenteon prosesseihin keskittyvään kronikointiin etenkin poikkifiktionaalisuutta hyödyntävät käännekohtakertomukset korostavat vaikutelmaa politiikosta kokonaisena ihmisenä, jonka identiteettiä rakentaa ja taustoittaa oma elämäntarina. Yhtäältä tämän voidaan tulkita inhimillistävän haastateltua kansanedustajaa. Toisaalta on syytä huomioida, että elämäntapahtumien kerronnallistaminen jännittäviä käännekohtia ja kaunokirjallista ilmaisua lähentyviä epifanioita sisältäviksi kokonaisuuksiksi voi olla omiaan merkkihenkilön suuren kehityskertomuksen rakentamiseen.

Viimeiseksi analysoimme esimerkkitarkkelmaa, jossa käännekohtaan viitataan edeltäviin esimerkkeihin verrattuna toisella tavalla: muistamattomuuden, muistamisen ja unohtumattomuuden rajoja tematisoiden. Suomen Kansan Demokraattisen Liiton sosialisteihin lukeutunut Ele Alenius (SKDL) kertoo noin vuotta ennen Neuvostoliiton lopullista romahtamista tehdyssä haastattelussaan vierailustaan Neuvostoliiton suurlähetystössä Tehtaankadulla 1960-luvun puolivälissä:

Tästä eteenpäin, voin sanoa, että omalta kohdaltani seurasi aika dramaattisia vaiheita, nimittäin pidin pari linjapuhetta. Siis tämä valinta tapahtui vuonna -65 oliko se nyt helmikuussa liittoneuvostossa ja se oli yksimielinen. Sen jälkeen pidin maaliskuun huhtikuun aikana, en tarkkaan muista näitä päivämääriä, mutta joka tapauksessa kaksi tällaista merkittävämpää linjapuhetta, joissa korostin nimenomaan tätä vasemmiston yhteistyötä. Sen jälkeen, kun olin tämän toisen linjapuheeni pitänyt, niin minut kutsuttiin Neuvostoliiton lähetystöön. Tämä käynti Neuvostoliiton lähetystössä on jotain, jota en koskaan unohda. (Alenius, Ele 5.7.1990.)

Alenius kertoo valinnastaan puolueen pääsihteeriksi vuonna 1965, mutta ei muista tarkkaa ajankohtaa, vaan ilmaisee asian ”oliko se nyt helmikuussa”. Sen sijaan valinnan yksimielisyyden hän muistaa tarkasti: se on merkityksellistä, koska hän katkelmaa ennen on kuvannut hajaannusilmiöitä kansademokraattisessa liikkeessä. Ilman ajoitusta jäävät myös kaksi Aleniuksen pitämää linjapuhetta, joiden sanomana oli vasemmistopuolueiden välisen yhteistyön tärkeys. Muistaa-verbin negaatiolla hän siis painottaa puheiden sisällön merkitystä niiden tarkan ajankohdan sijaan. Hieman hapuileva kerronta muuttuu kuin taikasauvan iskusta, kun Alenius pääsee kertomaan käynnistään Neuvostoliiton suurlähetystössä. Hän sanoo preesensissä, että tämä käynti ”on jotain, jota en koskaan unohda”. Ilmaisuu toimii tässä yhteydessä käännekohdan merkitsijänä tehokkaasti, sillä se poikkeaa haastateltavien tyyppisemmästä tavasta korostaa muistellun kokemuksen voimakkuutta ja muiston elävyyttä muistaa-verbin lisämäärein. Aikaisempaan yksityiskohtien muistamiseen liittyy epävarmuutta, mutta kerrotun tapahtuman merkitys on dramaattinen.

Lainatun katkelman jälkeen Alenius kertoo tämän lähtemättömästi mieleen jääneen tapauksen hyvin tarkasti: keitä oli paikalla ja miten keskustelu eteni siihen pisteeseen, jossa suurvalan edustajat antoivat lopulta selvän käskyn: ”Sain siis selvät ohjeet: Tällaiset puheet on heti lopetettava.” Kertomuksen yhteenvedona Alenius toteaa sanoneensa neuvostodiplomaateille, että hän ei missään tapauksessa luovu periaatteistaan ja linjastaan. Tapahtuma näyttää vaikuttaneen tuoreeseen pääsihteerin ratkaisevasti. Se herätti pelkoja, aiheutti epävarmuutta ja jätti haastattelun perusteella painavan jäljen Aleniuksen poliittiseen toimintaan ja asenteisiin naapurimaan edustajia kohtaan.

Käännekohtien kertomisessa entiset kansanedustajat hyödyntävät muistaa-verbiä monipuolisesti ja se yhdistyy toistuvasti poikkifiktionaalisiin keinoihin. Muistaa-verbin avulla kertojat tuovat esiin tärkein pitämiään yksityiskohtia niin, että olennaiset seikat erottuvat

epäolennaisista ja käänteeseen dramaattisuus avautuu vaikuttavalla tavalla. Käänteeseen herättämät voimakkaat tunteet saadaan joissakin esimerkeissä parhaiten esiin juuri poikkifiktionaalisten ilmaisukeinojen avulla. Käännekohtakertomuksissa muistaa-verbin funktiona on siis yhtäältä korostaa tapahtuman merkitystä poliittisen uran kehityskaareissa. Toisaalta muistamisen kielentäminen toimii kerronnan ajasta kokemisen aikaan tapahtuvan liukuman merkitsijänä sekä kaunokirjallisempaan tai fiktionaalisempaan rekisteriin siirtymisen mahdollistajana.

Lopuksi

Olemme tarkastelleet muistaa-verbin käyttöä asemointina kerronnallisessa haastattelutilanteessa ja tarinan tasoilla sekä metatason keskusteluna odotuksista, joita muistitietokeruun kontekstissa ja haastattelun vuorovaikutuksessa liitetään muisteluun ja poliittisesta urasta kertomiseen. Tutkimuksemme havainnollistaa, että muistaa-verbin käyttö ei yksinomaan ole tapa ilmaista kognitiivista resurssia – sitä, että jokin asia löytyy muistin lokeroista – vaan sen avulla tehdään muistitieto-haastattelussa monia erilaisia asioita. Artikkelimme havainnollistaa laajemminkin kerronnallisen asemoinnin analyysin merkitystä muistitieto-haastattelun tutkimisessa: kokonaistulkinnan kannalta olennaisia merkityksiä muodostuu kerrotun sisällön lisäksi käytetyissä kerronnan keinoissa ja haastattelutilanteen vuorovaikutuksessa.

Muistaa-verbi esiintyy aineistossamme monipuolisena ja monimerkityksisenä itseilmaisun ja kerronnallisen asemoinnin välineenä. Sen avulla voidaan eri tavoin painottaa kertojan valitsemia asioita, korostaa totuudellisuutta tai merkityksellisyyttä sekä subjektiivisesta että laajemmasta poliittisesta näkökulmasta. Asemoinnin keinona muistaa-verbi ennen kaikkea toimii haastateltavan asemaa ja kerronnallista vapautta vahvistavana. Sen avulla entiset kansanedustajat käyvät kamppailua episteemisistä oikeuksistaan vuorovaikutuksellisen haastattelutilanteen sisällä. Myös muistamattomuuden toteaminen voi vahvistaa muistelijan asemoitumista eri tavoin: muistamisen negaation avulla haastateltava voi sekä jättää haastattelijan tarjoaman aiheen sikseen että irrottautua tarkan raportoinnin vastuusta. Muistamattomuus ja unohtamisen ilmaiseminen ei siis kansanedustajien muistitieto-haastatteluissa niinkään ohjaa tulkintaa muistin rajallisuuteen, vaan toimii muistelevan kertojan asemoinnin keinona.

Eteneminen digitaalisesti toteutetusta aineiston poimimisesta laadulliseen tekstianalyysiin mahdollisti uudenlaisen näkökulman kyseiseen aineistoon: menetelmien yhdistämisen avulla pystyimme hahmottamaan muistelukerronnan keinoja laajassa mittavakaavassa. Tietokannasta systemaattisesti poimimalla saatiin analysoitavaksi kokoelma, joka sisälsi huomattavasti enemmän hajontaa ajallisesti ja haastateltavien suhteen, kuin mitä olisi ollut mahdollista saavuttaa kokonaisia haastatteluja analysoimalla.

Muistaa-verbiä monipuolisesti käyttämällä haastateltavat pystyvät erottelemaan ja ilmaisemaan merkittäviä poliittisia prosesseja, joista lähemmin käsitelimme kahta muutostilannetta: ensimmäisiä kertoja ja poliittisia käännekohtia. Kuvatessaan näiden prosessien voimaa ja henkilökohtaista merkitystä kansanedustajat laajentavat kerronnallista repertoariaan fiktionaalisuuteen. Varsinkin käännekohtakertomuksissa hyödynnetään poikkifiktionaalisia keinoja voimakkaita kokemuksia ja tunteita kuvattaessa.

Tutkimusaineisto

Eduskunnan muistitietoarkisto, veteraanikansanedustajien haastattelut. Eduskunnan kirjasto. Luetteloon on merkitty vain ne haastattelut, joihin on suoraan viitattu tekstissä.

- Alenius, Ele 5.7.1990, haastattelija Jorma Kallenautio
Junnila, Tuure 27.10.1989, haastattelija Jorma Kallenautio
Kerola, Inkeri 23.5.2018, haastattelija Seppo Tamminen
Anna-Liisa Linkola 2.7.1990, haastattelija Marjatta Hietala
Lukkarinen, Impi 28.5.1990, haastattelija Jorma Kallenautio
Löyttyjärvi, Marja-Liisa 4.1.2001, haastattelija Jorma Kallenautio
Nieminen-Mäkyinen, Terhi 30.5.2016, haastattelija Seppo Tamminen
Ojala, Outi 28.10.2010, haastattelija Joni Krekola
Paloheimo, Eero 27.10.2000, haastattelija Jorma Kallenautio
Räsänen, Eino 30.7.1996, haastattelija Ilkka Liikanen
Suominen, Ilkka 3.8.2006, haastattelija Tapani Kunttu
Vennamo, Pekka 22.11.2004, haastattelija Jorma Kallenautio

Kirjallisuus

- Abrams, Lynn. 2010 *Oral History Theory*. Abingdon: Routledge.
- Andrushchenko, Mykola, Kirsi Sandberg, Risto Turunen, Jani Marjanen, Mari Hatavara, Jussi Kurunmäki, Timo Nummenmaa, Matti Hyvärinen, Kari Teräs, Jaakko Peltonen ja Jyrki Nummenmaa. 2021. "Using Parsed and Annotated Corpora to Analyze Parliamentarians' Talk in Finland." *Journal of the Association for Information Science and Technology (JASIST)*: 1–15. <https://doi.org/10.1002/asi.24500>.
- Bamberg, Michael. 2004. "Positioning with Davie Hogan. Stories, Tellings, and Identities." Teoksessa *Narrative Analysis. Studying the Development of Individuals in Society*, toimittaneet Colette Daiute ja Cynthia Lightfoot, 135–157. Thousand Oaks: Sage.
- Björninen, Samuli, Mari Hatavara ja Maria Mäkelä. 2020. "Narrative as Social Action: A Narratological Approach to Story, Discourse and Positioning in Political Storytelling." *International Journal of Social Research Methodology* 23(4): 437–449.
- Bruner, Jerome. 1990. *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome. 2004. "Life as Narrative." *Social Research* 71(3): 691–710.
- Cohn, Dorrit. 1978. *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. New Jersey: Princeton University Press.
- De Fina, Anna. 2015. "Narrative and Identities." Teoksessa *The Handbook of Narrative Analysis*, toimittaneet Anna De Fina ja Alexandra Georgakopoulou, 351–368. Chichester: Wiley Blackwell.
- Deppermann, Arnulf. 2015. "Positioning." Teoksessa *The Handbook of Narrative Analysis*, toimittaneet Anna De Fina ja Alexandra Georgakopoulou, 369–387. Chichester: Wiley Blackwell.
- Fludernik, Monika. 1996. *Towards a 'Natural' Narratology*. Lontoo: Routledge.

- Frisch, Michael. 1990. *A Shared Authority. Essays on the Craft and Meanings of Oral and Public History*. New York: State University of New York Press.
- Graee, Kristiina ja Marjatta Hietala. 1994. *Suullista historiaa. Veteraanikansanedustajat haastateltavina*. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.
- Hatavara, Mari ja Kari Teräs. 2016. "Minä, Kekkonen ja poliittinen rappio. Veikko Vennamon rakentama historiakuva ja kerronnalliset keinot muistitietoineistoissa." *Historiallinen Aikakauskirja* 114(1): 74–88.
- Hatavara, Mari ja Jarmila Mildorf. 2017. "Fictionality, Narrative Modes, and Vicarious Storytelling." *Style* 51(3): 391–408.
- Hatavara, Mari ja Kari Teräs. 2018. "Kerrottu Vennamo." *Historiallinen Aikakauskirja* 2018 116(3): 282–296.
- Hatavara, Mari, Kirsi Sandberg, Mykola Andrushchenko, Sari Hälikkö, Jyrki Nummenmaa, Timo Nummenmaa, Jaakko Peltonen ja Matti Hyvärinen. 2024. "Computational Recognition of Narratives: Applying Narratological Definitions to the Analysis of Political Language Use." *Narrative Inquiry* 34(2): 335–363. <https://doi.org/10.1075/ni.22028.hat>.
- Heritage, John ja Geoffrey Raymond. 2005. "The Terms of Agreement." *Social Psychology Quarterly* 68(1): 15–38.
- Herman, David. 2009. *Basic Elements of Narrative*. Oxford ja Malden, MA: Wiley Blackwell.
- Hyvärinen, Matti. 2014. "Muisti, kertomus ja kerronnallisuus." Teoksessa *Muisti*, toimittaneet Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo ja Jaana Virta, 31–41. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Hyvärinen, Matti, Mari Hatavara ja Hanna Rautajoki. 2019. "Kerronta, asemointi ja haastattelun analyysi." *Sosiologia* 1: 4–23.
- Jolma, Nanny. 2021. *Muisteleva minäkerronta Bo Carpelanin myöhäisromaaneissa*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 397. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1912-0>.
- Krekola, Joni. 2022. "Siitä on lähdettävä, että tähän on tultu! Veteraanikansanedustajien muistitiedon erityispiirteistä." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 481–495. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Labov, William ja Joshua Waletzky. (1967)1997. "Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience." *Journal of Narrative and Life History* 7(1–4): 3–38.
- McMahan, Eva. 1989. *Elite Oral History Discourse: A Study of Cooperation and Coherence*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Mildorf, Jarmila. 2023. *Life Storying in Oral History: Fictional Contamination and Literary Complexity*. Berliini: Walter De Gruyter.
- Norricks, Niel R. 2003. "Remembering and Forgetfulness in Conversational Narrative." *Discourse Processes* 36(1): 47–76. https://doi.org/10.1207/S15326950DP3601_3.
- Norricks, Niel R. 2005. "Talking about Remembering and Forgetfulness in Oral History Interviews." *The Oral History Review* 32(2): 1–20. <https://doi.org/10.1525/ohr.2005.32.2.1>.
- Pajunen, Anneli. 2001. *Argumenttirakenne: asiointilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Passerini, Luisa. 1989. *Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pesonen, Pete. 2023. "Yhteinen tekijyys tutkimusprosessin osana. Firabelityöt muistitietohistorian valossa." *Historiallinen Aikakauskirja* 121(1): 20–33.

- Portelli, Alessandro. 1991. *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. Albany: State University of New York Press.
- Portelli, Alessandro. 2006. "Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?" Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 49–64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raymond, Geoffrey ja John Heritage. 2006. "The Epistemics of Social Relations". *Language in Society* 35(5): 677–705.
- Savolainen, Ulla 2015. *Muisteltuja kirjoitettuevakkomatka. Tutkimusevakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: Suomen kansantietouden Tutkijain Seura. <http://hdl.handle.net/10138/229490>.
- Teräs, Kari ja Pia Koivunen. 2017. "Historiallinen muistitieto haastattelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvoori, 193–213. Tampere: Vastapaino.
- Teräs, Kari. 2019. "Puhe ja teko. Kommunistikansanedustajat ja suomalainen demokratia." Teoksessa *Työväestö ja demokratia*. Väki voimakas no 32, toimittaneet Ilkka Kärrylä, Pete Pesonen ja Anna Rajavuori, 179–222. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Virtanen, Aarni. 2018. *Vennamo. Mies ja hänen puolueensa*. Helsinki: Art House.

FT Nanny Jolma toimii Tampereen yliopistossa Suomen kirjallisuuden yliopistonlehtorina ja tekee kertomuksetutkimusta monitieteisessä POLTE-hankkeessa. Hän on kiinnostunut muistelukerronnan poetiikasta sekä kaunokirjallisen fiktion ja muistitiedon leikkauspisteistä.

FT Kari Teräs on eläkkeellä oleva Tampereen yliopiston Suomen historian professori. Hän on kiinnostunut muistitietohistorian teoriasta ja poliittisen muistitiedon hyödyntämisestä lähihistorian tutkimuksessa.